

Dyglosja w historii greckiego języka prawa

Diglossia in history of legal Greek language

Karolina Gortych

Instytut Językoznawstwa, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
al. Niepodległości 4, 61-874 Poznań

kmmgortych@gmail.com

Abstract

A diglossia is a typical phenomenon for Greek language from the beginning of existence of the modern Greek state (1830). The Greeks spoke “two languages” which were attributed to defined social activities. Language of Law was very archaic type of language which lied on the idea of purification of the language which exactly was idea of “katharevousa” – an artificial language system. This situation lasted till the year 1976. In the same time, simultaneously a natural, living language – “dimotiki” developed. It was a language which was spoken by the Greeks out of public institutions and it developed and existed independently of official language of Greek State what was exactly “katharevousa”. For about 150 years two antithetic linguistic ideas (“katharevousa” and “dimotiki”) were in struggle for primacy and for recognition as an official language in Greek state. That contradiction which was language question (“glossiko zitima”) was terminated by the Constitution of 1976 according to which “katharevousa” stopped being official language of the state and of the law. The mentioned Constitution as a main statutory act and a basis of all rights in the State was written in a language lied on “dimotiki”. In these circumstances the language of law changed too. This presentation has an aim to point some demotic solutions which were used in the process of metaglossy of statutory texts. Presented here examples base on unified text of the Constitution of 1976 with its later changes and on the text of the last constitution written in “katharevousa” i.e. Constitution of 1968. Summary of presented ideas and estimation to what degree Greek language of law based on “katharevousa” differed from the present Greek language of Law, makes up the conclusion of the paper and simultaneously it will underline profile of two mentioned types of language which coexisted in the period of diglossy.

1. Wstęp

Prawo, jak każda nauka, stosuje język do opisu świata z danej perspektywy. Oczywiście sposób tego opisu dla każdej nauki jest zróżnicowany. W prawie stosuje się „terminologię prawa (prawną i prawniczą) będącą szczególnym rodzajem języka specjalistycznego wewnątrz języka narodowego”¹. Sprawia to, że język, w jakim zostały sporządzone np. akty normatywne, różni się od powszechnie stosowanego języka narodowego i

¹ Pieńkos J., 1999: 8.

jednocześnie sprawia, że tylko osoby znające dany kontekst, tu kontekst prawny, są w stanie właściwie zrozumieć i zinterpretować dany tekst. Taka sytuacja ma na ogół miejsce we wszystkich państwach, w których oficjalnym językiem narodowym jest jeden system językowy, a nie wiele, jak ma to miejsce np. na Cyprze czy w Kanadzie.

Grecja od początku istnienia nowożytnej państwowości była i jest państwem, w którym językiem oficjalnym był tylko jeden system językowy, powszechnie nazywany językiem greckim, usankcjonowanym zazwyczaj albo poprzez specjalny zapis w kolejnych konstytucjach albo poprzez domniemanie, że język, w jakim została zapisana ustawa zasadnicza jest językiem wzorcowym. Język ten, uznawany za oficjalny, różnił się jednak od powszechnie wykorzystywanego przez ogół społeczeństwa naturalnie rozwiniętego języka greckiego.

Niniejszy artykuł ma na celu przedstawienie sytuacji zjawiska dyglosji w greckim języku prawa, który, jak wskażę poniżej, był chronologicznie ostatnią sferą do której wkroczył ogólnie znany i wykorzystywany język demotyczny. Zjawisko to odegrało istotną rolę w kształtowaniu się greckiej rzeczywistości prawnej, ponieważ przez blisko 150 lat znajomość prawa była umiejętnością zarezerwowaną dla niewielkiej grupy społeczeństwa greckiego z dwu przyczyn:

1. Trudność poznania i zrozumienia języka prawa wynikająca ze stosowania innego systemu językowego do zapisania go : „kathatarevousa”.
2. Trudność poznania i zrozumienia języka prawa wynikająca z jego specyfiki w ogóle.

Bez wątpienia dwa wymienione powyżej czynniki wpłynęły na grecką rzeczywistość nie tylko prawną, ale administracyjną czy społeczną, przez co, jak twierdzi Tseronis², niektóre pokolenia Greków nadal nie wiedzą, jak wyrażać się w sferach życia regulowanych przez władzę państwową.

2. Dyglosja w języku greckim

Język grecki uważany jest za jeden z najstarszych języków świata. Według badaczy zachował on ciągłość od swoich początków aż po dzień dzisiejszy, co sprawia, że liczy on sobie ponad 3000 lat, a istnieją też opinie, że nawet więcej³. Podczas tak długiego okresu język grecki ewoluował, na skutek czego jego obecna forma mimo ciągłości nie jest identyczna z pierwotną. Osoby, które posługiwały się językiem greckim przez kilka tysiącleci, czyli od początku istnienia greckiej świadomości wspólnoty kulturowej, religijnej, politycznej i językowej, były przyzwyczajone do istnienia dyglosji w języku greckim, która, jak twierdzą Browning⁴ i Tseroukis⁵, została wyraźnie odnotowana w tekstach pisanych już około I w p.n.e.

Dyglosja w historii języka greckiego to według Fragkoudaki⁶ fenomen na skalę światową, ponieważ w języku greckim dyglosja polega na jednoczesnym istnieniu w społeczeństwie dwu systemów językowych, które pochodzą z tego samego źródła, ze starożytnej greki. Za Davidem Crystalem⁷ sytuację tę należy uznać za tzw. *low variety*. Tymczasem dyglosja, która jest częstszym zjawiskiem na świecie, polega na jednoczesnym istnieniu dwu języków narodowych (np. Kanada), kiedy to mówimy o *high variety*.

---

² Tseronis A. 2002: 12.

³ Jurewicz O., 1999: 20, Χριστίδης Α.-Φ. 2002: 33.

⁴ Browning R. 1972: 43.

⁵ Tseronis A. 2002: 3.

⁶ Φραγκουδάκη Α. 2000: 29.

⁷ Crystal D. 2008: 121.

Istnienie dyglosji opartej na tym samym źródle w Grecji było rezultatem poszukiwań wspólnego języka, który oprócz wspólnej administracji mógłby zjednoczyć ludzi nazywających się Hellenami. Taka koncepcja pojawiła się już w epoce Aleksandra Wielkiego, trwała w okresie Cesarstwa Bizantyńskiego i była obecna przez około 150 lat jako stały element życia społecznego, kulturalnego i politycznego nowożytnego państwa greckiego⁸. Szczególnie w tym ostatnim okresie, czyli w latach 1830–1975 dyglosja odegrała istotną rolę w życiu społecznym Greków.

Wraz z zainicjowaniem walk o wyzwolenie Grecji spod okupacji tureckiej i włoskiej greccy powstańcy zaczęli zadawać sobie pytania o przyszłość swojej ojczyzny, w tym o język, jakim będą mówić. Problemem, przed jaki stanęli obywatele nowożytnego państwa greckiego, było znalezienie *lingua franca*, która byłaby zrozumiała dla mieszkańców wszystkich części Grecji, posługujących się w tym czasie różnymi dialektami⁹. Dyskusję nad formą przyszłego oficjalnego języka greckiego rozpoczęli filolodzy, literaci, politycy, a nawet niepiśmienni partyzanci. Na te czasy, czyli na przełom XVII i XVIII wieku datuje się początki tzw. *kwestii językowej*¹⁰, czyli debaty nad formą wspólnego języka greckiego, która z czasem nasiliła się między dwoma głównymi środowiskami:

3. zwolennikami ożywienia starożytnego języka greckiego,
4. zwolennikami języka naturalnego – ludowego.

Mimo iż w ustawie o edukacji z 1834 roku pojawił się zapis mówiący o tym, że oficjalnym językiem szkolnictwa w Grecji jest starożytna Greka¹¹, to nie można jednoznacznie stwierdzić, iż zwyciężyli zwolennicy tego systemu językowego. Konstytucja Grecji, jak i inne akty prawne były bowiem sporządzone w sztucznym systemie językowym zwanym „*katharevousa*”¹². Twórcą tego systemu był grecki filolog Adamantios Korais, który poszukiwał rozwiązania mogącego usatysfakcjonować zarówno zwolenników martwej klasycznej greki, jak i żywego języka demotycznego. Jego idea oczyszczenia języka (gr. καθαρίζω – oczyszczam) polegała na usunięciu z języka wszystkich zapożyczeń i naleciałości, które nie miały antycznego greckiego pierwowzoru oraz zastąpienie ich neologizmami wzorowanymi na języku starożytnym. Tego typu zmiany miały zachodzić w zakresie morfologii, składni i leksyki¹³, niestety ogólna idea archaizowania i poprawiania języka na wzór dialektu attyckiego, koine nowotestamentowej, czy też koine bizantyńskiej nie została usystematyzowana i nie doczekała się opracowania gramatycznego¹⁴, co dawało dużo swobody w formowaniu wypowiedzi użytkownikom tego języka. W efekcie powstała swego rodzaju hybryda językowa, której naczelną zasadą była archaizacja języka. Taki właśnie system językowy był oficjalnym językiem Grecji aż do roku 1975, kiedy to przestały obowiązywać zawarte w dotychczasowych konstytucjach zapisy mówiące o tym, iż „*katharevousa*” jest oficjalnym językiem państwa greckiego, którym posługiwano się w administracji, szkolnictwie i polityce.

Przez okres 1830–1975 w życiu codziennym i prywatnym Grecy posługiwali się językiem, jaki wykształcił się na przestrzeni wieków w sposób naturalny. Był to system językowy, bazujący na tradycji językowej – języku ludowym z okresu cesarstwa bizantyńskiego, który również w tamtych czasach nie był oficjalnym językiem

⁸ Cf. Φραγκουδάκη Α. 2001: 17–23.

⁹ Κοπιδάκης Μ.Ζ. 1999: 236.

¹⁰ Ang. language question, gr. γλωσσικό ζήτημα (aut.).

¹¹ Κοπιδάκης Μ.Ζ. 1999: 257.

¹² Język oczyszczony (aut.).

¹³ Horrocks G. 2006: 618.

¹⁴ Κοπιδάκης Μ.Ζ. 1999: 238.

administracji państwowej. Język ten to „dimotiki”, czyli język ludowy¹⁵. Od początku swego istnienia nie doczekał się on nie tylko systematycznego, ale żadnego opracowania gramatycznego czy leksykalnego. Przez greckie elity społeczne i intelektualne uważany był on za język „niski”¹⁶ i niebędący w stanie sprostać wymaganiom nowożytnej administracji państwowej. Jednocześnie był to system językowy, który mimo różnic dialektalnych był zrozumiały dla wszystkich mieszkańców Grecji.

W sytuacji, kiedy obywatele nowożytnego państwa greckiego posługiwali się dwoma systemami językowymi: 1. wyuczonym w szkole niczym język obcy językiem oficjalnym i 2. codziennym, powszechnym i naturalnie wykształconym naturalnym zjawiskiem był dyglosja. Kolejne konstytucje greckie utrzymywały ten stan mimo coraz bardziej liberalnych zapisów w konstytucji na temat oficjalnego języka greckiego¹⁷. Dzięki ustawom wprowadzającym „dimotiki” do szkół podstawowych, a potem i średnich język ten w formie „upiększonej” jako *καλλιεργημένη γλώσσα* zaczął współistnieć obok „katharevousy” zarezerwowanej z biegiem czasu tylko dla administracji państwowej i prawa¹⁸. Ostateczne rozwiązanie kwestii językowej przyniosły dopiero akty normatywne regulujące status i formę języka, co miało miejsce od roku 1975.

3. Język grecki regulowany prawem i grecki język prawa

Ostatnim obszarem, gdzie „dimotiki” była niedopuszczalna, była legislacja. Mimo prawnej ochrony przed zmianami systemu językowego w latach 60. XX wieku filolodzy związani z Manolisem Triantafyllidisem i stworzonym przez niego Instytutem Studiów Nowogreckich na Uniwersytecie w Salonikach podjęli się pracy metaglosji – tłumaczenia wewnątrzjęzykowego tekstów prawnych tworzonych w „katharevousie” na język demotyczny. Czołową postacią tego ruchu był Christoforos Christidis, który jako prawnik postulował, aby teksty prawne (w szczególności akty prawne) były jasne, zrozumiałe i zapisane żywym językiem¹⁹. Twierdził on, że szczególnie prawo, które dotyczy wszystkich obywateli danego państwa, musi być dla nich zrozumiałe. W roku 1963 opublikował on tekst Kodeksu cywilnego Grecji, który przetłumaczył na język demotyczny. Jego celem było nie tylko udowodnienie, że „dimotiki” jest na tyle żywym i elastycznym językiem, w którym można zapisać nawet akty prawne, ale również pokonanie lęku, iż „dimotiki” daje zbyt dużą swobodę w kreowaniu wypowiedzi, co może doprowadzić do niezrozumienia²⁰.

Ostatecznie w roku 1975, kiedy to opublikowano obowiązującą do dziś w Grecji wraz z późniejszymi zmianami konstytucję, „dimotiki” stała się podstawą dla języka nie tylko Greków, ale i państwa greckiego wraz z administracją i sądownictwem. Jak twierdzi Stavrakis, fakt utraty przez „katharevousę” statusu oficjalnego języka Grecji nastąpił poprzez brak zapisu, który ustalałby taki status w konstytucji z roku 1975, czyli przez domniemanie braku nakazu stosowania „katharevousy” zaczęto stosować język powszechnie używany przez Greków również w sferze legislacji i administracji państwowej²¹. Kolejnym krokiem mającym na celu rozwiązanie kwestii językowej i oczywiste ustalenie oficjalnego języka Grecji była ustawa o numerze N309/76 z roku 1976, której artykuł 2. wprowadzał język nowogrecki do szkolnictwa wszystkich szczebli,

¹⁵ Jurewicz O. 1999: 27–28.

¹⁶ Φραγκουδάκη Α. 2000: 29.

¹⁷ Gortych K. 2007: 114–117, 123–126.

¹⁸ Μπουμπουλίδος Φ.Κ. 1991: 10.

¹⁹ Χρηστήδης Χρ. 1984: 9.

²⁰ Χρηστήδης Χρ. 1984: 17.

²¹ Σταυράκης Α.Ν., 1995: 24–26.

w tym do szkolnictwa wyższego. Jako język nowogrecki uznano „ (...) η διαμορφωθείσα εις πανελλήνιον εκφραστικόν όργανον υπό του Ελληνικού Λαού και των δοκίμων συγγραφέων του Έθνους Δημοτική, συντεταγμένη άνευ ιδιωματισμών και ακροτήτων.”²². Ostatecznie kwestię językową rozwiązała ustawa o numerze N1228/1982, wprowadzająca system monotoniczny oraz ustawa o numerze N1406/83 z roku 1983, na mocy której język demotyczny stał się językiem sądów, orzeczeń sądowych, nakazów i wszelkich dokumentów sporządzanych przez organy władzy sądowniczej.

Współczesny język grecki, w jakim sporządza się lub powinno sporządzać się teksty prawne i prawnicze, jest jednak nadal przedmiotem prawników, czego dowodem jest istnienie sporu skrajnych opinii na temat tego, czy w ogóle istnieje: Liappis *a priori* zakłada istnienia takiego języka i twierdzi, że używanie języka powszechnego jest niemożliwe w sferze prawa²³, tymczasem Stavrakis jest zdania, że grecki język prawa w ogóle nie istnieje i na potrzeby prawa powinno się wykorzystywać pisemną wersję języka życia akademickiego i naukowego jako wzorcowych²⁴. Językiem tym jest język demotyczny, ale coraz częściej dostrzega się w nim obecność pewnych elementów „katharevousy”, co potwierdzają kolejni badacze: Liakos²⁵, Mackridge²⁶, Holton, Mackridge i Φιλίππáκη-Warburton²⁷. Z tego też względu oficjalny język państwa greckiego coraz częściej nazywany jest Wspólnym Językiem Nowogreckim - NEK [Νεοελληνική Κοινή (Γλώσσα)]²⁸.

4. Porównanie „katharevousy” i „dimotiki” w aktach normatywnych (Konstytucja Grecji 1968 i 1975)

Fakt, iż język prawa sprzed okresu uznania języka demotycznego za język oficjalny Grecji, w tym język prawa różnił się w znacznym stopniu od języka praw po roku 1975 a szczególnie po roku 1983 i 1983, został potwierdzony przez konieczność utworzenia komisji złożonej z prawników, filologów i językoznawców, którzy dokonaliby wg Evrytenisa przepisania (gr.: μεταγραφή)²⁹, a według Stavrakisa metaglosji (gr.: μεταγλώττιση) tekstów prawnych.

Poniższe porównanie służy przedstawieniu dwu problemów:

5. Wskazaniu różnic między dwoma systemami językowymi: „katharevousą” i NEK.
6. Wskazaniu rozwiązań, jakie zastosowano podczas wyrażania treści zapisanych „katharevousą” w NEK.

Porównanie tekstów o podobnej czy nawet tej samej treści unaoczni różnice, jakie istniały między dwoma systemami językowymi. Teksty obydwu konstytucji zostały skonfrontowane pod względem trzech elementów systemu językowego: w zakresie morfologii, składni i leksyki. Celowo pomijam zapis w systemie politonicznym, jaki obowiązywał jeszcze do roku 1982, ponieważ nie miał on wpływu na system fonetyczny ani „katharevousy”, ani „dimotiki”³⁰ – zarówno akcent *acutus* jak i *circumflexus* były

²² „(...) przekształcony w ogólnogreckich organach tłumaczeniowych na podstawie języka narodu greckiego i uznanych pisarzy narodowych język demotyczny bez elementów dialekalnych i skrajnych form językowych.” Σταυράκης Α.Ν. 1995: 31.

²³ Λιάππης Δ. 2003: 55.

²⁴ Σταυράκης Α. 1995: 75–78.

²⁵ Χριστίδης Α.-Φ. 2002: 970–971.

²⁶ Mackridge P. 2004: 54–55.

²⁷ Holton D. i in.: 2006: XV–XVI.

²⁸ Skrót za: Mackridge P. 2004: 36.

²⁹ Τεκμήρια Συνταγματικού Δικαίου, 1982:111.

³⁰ Κοπιδάκης Μ.Ζ. 1999: 324.

wymawiane tak samo, pomijano też w wymowie w ogóle przydech. W trakcie porównania wskazują również cechy archaizujące i martwe „katharevousy” w porównaniu do języka demotycznego, którym Grecy posługiwali się na co dzień w okresie dyglosji. Przytoczone przykłady i zagadnienia wskazują tylko najistotniejsze różnice między dwoma systemami językowymi. Każdy akt normatywny poddany tłumaczeniu wewnątrzjęzykowemu może zawierać kolejne rozwiązania zastosowane w procesie metaglosji.

Tabela 1. Porównanie morfologii

Konstytucja z roku 1968³¹	Konstytucja z roku 1975 z późniejszymi zmianami³²
Σύνταγμα της Ελλάδος ³³ Genetivus singularis wg klasycznej III deklinacji (spółgłoskowej).	Σύνταγμα της Ελλάδας Genetivus singularis.
(...) εν Ελλάδι ³⁴ (cz. I, art. 1, pkt ?) Dativus (nieistniejący w NEK poza utartymi wyrażeniami) Loci (z przyimkiem εν).	(...) στην Ελλάδα (cz. I, art. 3 pkt 1) Accusativus Loci (z przyimkiem σε).
(...) θρησκεία (...) της Ανατολικής Ορθόδοξου Εκκλησίας ³⁵ (cz. I, art. 1, pkt 1) Genetivus singularis przymiotników złożonych, zmiana miejsca akcentowania w Genetivie w stosunku do Nominativu.	(...) θρησκεία (...) της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας (cz. I, art. 3 pkt 1) Genetivus singularis przymiotników złożonych, brak zmiany miejsca akcentowania w Genetivie w stosunku do Nominativu.
(...) ηνωμένη <u>δογματικώς</u> ³⁶ (cz. I, art. 1, pkt 1) Przysłówek odprzymiotnikowy sposobu (Adverbium) utworzony wg zasad klasycznych.	(...) ενωμένη <u>δογματικά</u> (cz. I, art. 3 pkt 1) Przysłówek odprzymiotnikowy sposobu (Adverbium) wzorowany na „dimotiki”.
<u>Μόνον</u> Έλληνες <u>πολίται</u> ... ³⁷ (cz. I, art. 7, pkt 4)	<u>Μόνο</u> Έλληνες <u>πολίτες</u> ... (cz. II, art. 4, pkt 4)

³¹ Βαβαρέτος Γ.Αγλ. 1968.

³² Σύνταγμα της Ελλάδας: 2007.

³³ Treść przekładu identyczna dla obydwu kolumn również dla kolejnych przykładów podawany jednorazowo. Tu: *Konstytucja Grecji* (aut.).

³⁴ (...) w Grecji (aut.).

³⁵ (...) religia (...) Wschodniego Kościoła Ortodoksyjnego (aut.).

³⁶ (...) [kościół] związany dogmatycznie (aut.).

Obligatoryjne -v w przysłówku <u>μόνον</u> . Nominativus pluralis rzeczowników rodzaju męskiego <u>πολίται</u> tworzony wg klasycznej deklinacji żeńskiej (należały do niej nazwy zawodów rodzaju męskiego).	Przysłówek <u>μόνο</u> . Nominativus pluralis rzeczowników rodzaju męskiego <u>πολίτες</u> .
---	---

Tabela 2. Porównanie składni

Konstytucja z roku 1968 ³⁸	Konstytucja z roku 1975 z późniejszymi zmianami ³⁹
Η (...) Εκκλησία (...), <u>κεφαλὴν γνωρίζουσα</u> τον Κύριον ημών (...) ⁴⁰ (cz. I, art. 1, pkt 2) Participium praesentis activi w funkcji przydawki (podmiotu).	Η (...) Εκκλησία (...), <u>που γνωρίζει κεφαλή της</u> τον Κύριον ημών (...) Zdanie podrzędne dopełnieniowe.
(...) ηνωμένη <u>μετά</u> της εν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης (...) Εκκλησίας ⁴¹ (cz. I, art. 1, pkt 2) Przyimek <u>μετά</u> (Praepositio) łączący się z Genetivem (Genetivus Comitativus) Szyk przydawkowy της <u>εν Κωνσταντινουπόλει</u> (Przydawka) Μεγάλης (...) Εκκλησίας + nieistniejący w NEK Dativus Loci	(...) ενωμένη <u>με</u> τη Μεγάλη Εκκλησία της Κωνσταντινούπολης (cz. I, art. 3, pkt 1) Przyimek <u>με</u> (Praepositio) łączący się z Accusativem (Accusativus Comitativus) τη Μεγάλη Εκκλησία <u>της Κωνσταντινούπολης</u> (Genetivus Locativus)
(...) πηγάζουν <u>εκ</u> του Λαού ⁴² (cz. I, art. 2, pkt 2) Przyimek <u>εκ</u> łączący się z Genetivem	(...) πηγάζουν <u>από</u> το Λαό (cz. I, art. 1, pkt 3) Przyimek <u>από</u> łączący się z Accusativem
Μόνον Έλληνες πολίται (...) <u>πλὴν των δι' ειδικῶν νόμων εισαγομένων εξαιρέσεων</u> ⁴³ . (cz. I, art. 7, pkt 4)	Μόνο Έλληνες πολίτες (...) <u>εκτός από τις εξαιρέσεις που εισάγονται με ειδικούς νόμους</u> . (cz. II, art. 4, pkt 4)

³⁷ Tylko obywatele greccy(...) (aut.).

³⁸ Βαβαρέτος Γ.Αχιλ. 1968.

³⁹ Σύνταγμα της Ελλάδας: 2007.

⁴⁰ Kościół uznający Pana naszego [Jezusa Chrystusa] za głowę kościoła (...) (aut.).

⁴¹ [Kościół] zjednoczony z Wielkim Kościołem w Konstantynopolu (aut.).

⁴² (...) wywodzą się z Ludu (aut.).

⁴³ Tylko obywatele greccy (...) poza wyłączeniami, jakie wprowadzają ustawy szczególne (aut.).

<p>Przyimek <u>πλήν</u> łączący się z Genetivem (Genetivus Separationis).</p> <p>Szyk przydawkowy <u>δι' ειδικών νόμων</u> εισαγομένων. Przydawka – wyrażenie przyimkowe z participium praesentis passivi.</p>	<p>Przyimki <u>εκτός από</u> łączące się z Accusativem (Accusativus Separationis).</p> <p>Zdanie podrzędne przydawkowe: <u>που εισάγονται με ειδικούς νόμους</u>.</p>
<p>Πας Έλληνας, <u>δυνάμενος να φέρη όπλα</u>, <u>υποχρεούται</u> να συντελή εις την άμυναν της Πατρίδος (...) ⁴⁴ (cz. I, art. 7, pkt 6)</p> <p>Przydawka – participium praesentis passivi <u>δυνάμενος (να φέρη όπλα)</u>.</p> <p>3 persona singularis indicativi praesentis passivi <u>υποχρεούται</u>.</p>	<p>Κάθε Έλληνας <u>που μπορεί να φερει όπλα</u> είναι <u>υποχρεομένος</u> να συντελεί στην άμυνα της Πατρίδας (...) (cz. II, art. 4, pkt 6)</p> <p>Zdanie podrzędne przydawkowe: <u>που μπορεί να φερει όπλα</u>.</p> <p>Participium praesentis passivi <u>υποχρεομένος</u> + 3 persona singularis indicativi praesentis passivi <u>είναι</u></p>
<p>(...) δεν είναι δεκτός εις την Ελληνικήν πικράτειαν ξένος στρατός, <u>ούδε να διαμένη</u> εν αυτή ή να διέλθη <u>δι' αυτής</u> ⁴⁵. (art. 5, p. 2)</p> <p>Po partykule: <u>ούδε</u> brak czasownika modalnego, jest tylko coniunctivus: <u>να διαμένη</u>.</p> <p>Przyimek <u>δι</u> + Genetivus <u>αυτής</u>.</p>	<p>(...) δεν είναι δεκτή στην Ελληνική Επικράτεια ξένη στρατωτική δύναμη <u>ούτε μπορεί να διαμένει</u> σ' αυτή ή <u>να περάσει μέσα από αυτή</u>. (art. 27, p 2)</p> <p>Po partykule <u>ούτε</u> czasownik modalny <u>μπορεί</u> i coniunctivus <u>να διαμένει</u>.</p> <p>Złożenie przyimków: <u>μέσα από</u> + Accusativus <u>αυτή</u>.</p>

Tabela 3. Porównanie leksyki

Konstytucja z roku 1968 ⁴⁶	Konstytucja z roku 1975 z późniejszymi zmianami ⁴⁷
(...) ηνωμένη (...) μετά (...) <u>πάσης</u> ομοδόξου	(...) ενωμένη (...) μέ <u>κάθε άλλη</u> ομοδόξη

⁴⁴ *Każdy Grek, zdolny do noszenia broni, jest obowiązany do uczestniczenia w obronie Ojczyzny (...)* (aut.).

⁴⁵ (...) *żadne obce wojska na terytorium Grecji nie mogą ani stacjonować ani przemieszczać się w jego granicach* (aut.).

⁴⁶ Βαβαρέτος Γ.Αχιλ. 1968.

⁴⁷ *Σύνταγμα της Ελλάδας*: 2007.

(...) Εκκλησίας ⁴⁸ (cz. I, art. 1, pkt 2)	Εκκλησία (...) (cz. I, art. 3 pkt 1)
Ἀπασαι αι εξουσίαι ⁴⁹ (...) (cz. I, art. 2, pkt 2)	Ὅλες οι εξουσίες (...) (cz. I, art. 1, pkt 3)
(...) ασκούνται καθ'ὸν τρόπον ορίζει το Σύνταγμα ⁵⁰ (cz. I, art. 2, pkt 2)	(...) ασκούνται ὅπως ορίζει το Σύνταγμα (cz. I, art. 1, pkt 3)
Πας Ἑλληὴν (...) ⁵¹ (cz. I, art. 7, pkt 6)	Κάθε Ἑλληνας (...) (cz. II, art. 4, pkt 6)
(...) κατὰ τούς ορισμούς των νόμων ⁵² (cz. I, art. 7, pkt 6)	(...) σύμφωνα με τους ορισμούς των νόμων (cz. II, art. 4, pkt 6)
Ουδεμία μεταβολή των ορίων της Επικρατείας δύναται να γίνη άνευ νόμου (...) ⁵³ (cz. I, art. 5, pkt 1)	Καμία μεταβολή στα όρια της Επικράτειας δεν μπορεί να γίνει χωρίς νόμο (...) (cz. III, art. 27, pkt 1)
Η νομοθετική / εκτελεστική / δικαστική εξουσία (...) ⁵⁴ (cz. I, art. 3, pkt 1, 2, 3)	Η νομοθετική / εκτελεστική / δικαστική λειτουργία (...) (cz. III, art. 26, pkt 1, 2, 3)

5. Podsumowanie

Wskazane powyżej różnice między systemami językowymi: „katharevousa” i NEK, jakie są widoczne w tekstach o tej samej treści, prowadzą do kilku wniosków:

1. Tekst zapisany w „katharevousie” zawiera takie elementy języka, które nie przetrwały w języku demotycznym od czasów starożytnych:
  - a) Morfologia: Dativus, fleksja wzorowana na klasycznych zasadach gramatycznych wraz z zasadami akcentowania, formy istniejące już tylko w grece starożytnej,
  - b) Składnia: archaiczne przyimki, które tworzą wyrażenia przyimkowe według zasad starożytnych (μετά, εκ, εν), przydawka wyrażona participium zamiast zdania podrzędnego przydawkowego, rzadki szyk przydawkowy,
  - c) Leksyka: słownictwo nieistniejące w języku demotycznym od czasów średniowiecznych. Elementy te można uznać w większości za martwe – nie przetrwały nawet w oficjalnym języku prawa, a przynajmniej nietakiej funkcji semantycznej, jaką miały w „katharevousie”.
2. Tekst zapisany w „katharevousie” jest mniej zrozumiały ze względu na szyk części zdania, stosowanie leksyki bazującej na języku starożytnym i średniowiecznym oraz archaizowaną morfologię.

Fakt trudności w zrozumieniu tekstu wymuszał na osobach korzystających z prawa również w życiu zawodowym znajomość choćby w stopniu podstawowym starożytnej greki lub nauki „katharevousy”, co miało miejsce jeszcze długo po roku 1976, kiedy to rozpoczęto prace translacyjne wewnątrz języka nowogreckiego, czyli metaglosję.

⁴⁸ (...) [Κοściół grecki] jest zjednoczony ze wszystkimi kościołami uznającymi te same dogmaty(...) (aut.).

⁴⁹ Wszystkie władze (aut.).

⁵⁰ (...) są sprawowane w sposób, jaki określa Konstytucja (aut.).

⁵¹ Każdy Grek (...) (aut.).

⁵² (...) zgodnie z postanowieniami ustaw (aut.).

⁵³ Żadna zmiana granic Państwa nie może być dokonana bez odpowiedniej ustawy (...) (aut.).

⁵⁴ Władza ustawodawcza / wykonawcza / sądownicza (...) (aut.).

Istniejąca w języku greckim dyglosja sprawiła, że osoby mniej wykształcone nie były w stanie nie tylko samodzielnie, ale nawet z pomocą prawników właściwie zrozumieć literę prawa. Wynikało to z faktu, iż przed rokiem 1967 język demotyczny stopniowo wkraczał do szkół podstawowych i średnich nie tylko jako język nauczania, ale i jako język podręczników, lektur i tekstów źródłowych, o czym wspomniałam w drugiej części niniejszego artykułu. Z drugiej strony grono prawników i osób związanych z procesem legislacyjnym na skutek tradycyjnego i wieloletniego panowania „katharevousy” w życiu oficjalnym państwa greckiego sprawili, że zaistniała potrzeba podjęcia prac przygotowawczych do zapisania tekstów prawnych i prawniczych w Grecji w nowym języku⁵⁵, ponieważ język demotyczny, dotąd pomijany w nauce prawa, nie dysponował *ad hoc* własną bogatą terminologią prawniczą, należało ją dopiero wypracować.

Wskazane przeze mnie różnice w obowiązujących przez pewien czas w Grecji systemach językowych potwierdzają słuszność metaglosji. Dzięki temu procesowi wiele aktów prawnych zmieniło swój język zapisu, w jakim obowiązują do teraz, a jednocześnie nie zmieniło treści. Akty prawne w nowej postaci z całą pewnością są zrozumiałe zarówno dla prawników zajmujących się prawem Grecji, jak dla tłumaczy współczesnego języka greckiego, co sprawia, że zgodnie z ideą zwolenników języka demotycznego, przeciętny Grek jest w stanie zrozumieć ogólnie akty normatywne, a prawnik nie musi ich przekładać na język przeciętnego obywatela greckiego⁵⁶.

---

⁵⁵ Τεκμήρια Συνταγματικού Δικαίου, 1982:105.

⁵⁶ Τεκμήρια Συνταγματικού Δικαίου, 1982:105.

Bibliografia

Teksty źródłowe

Βαβαρέτος Γ.Αχιλ. 1968, *Το σύνταγμα της Ελλάδος 1968: ερμηνία κατ'άρθρον*, Αθήναι : Σάκκουλας
Σύνταγμα της Ελλάδας 2007, <http://www.parliament.gr/politeuma/syntagma.pdf>

Literatura przedmiotu

- Browning R. 1972, *Η Ελληνική Γλώσσα Μεσαιωνική και Νέα*, Αθήνα: Εκδόσεις Δημ. Παπάδημα
Crystal D. 2008, *Λέξικο γλωσσολογίας και φωνητικής.Μετάφραση*, Αθήνα: Πατάκη
Gortych K. 2007, *Retoryka polityczna XX-wiecznej Grecji. Historyczne i lingwistyczne aspekty wybranych tekstów*, Rozprawa doktorska
Holton D., Mackridge P., Φιλιππάκη-Warburton E. 2006, *Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα:Πατάκης
Horrocks G. 2006, *Ελληνικά: Ιστορία της γλώσσας και των ομιλητών της*, Αθήνα: Εστία
Jurewicz O. 1999, *Gramatyka historyczna języka greckiego*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe
Jurewicz O. 1984, *Historia literatury bizantyńskiej. Zarys*. Wrocław: Ossolineum
Mackridge P. 2004, *Η Νεοελληνική Γλώσσα*, Αθήνα: Πατάκης
Pienkos J 1999, *Podstawy juryslingwistyki. Język w prawie – prawo w języku*, Warszawa: Muza S.A.
Tseronis A. 2002, *Diglossical past and present in lexicographical practice: the case of two Greek dictionaries*, <http://www.ling.lanccs.ac.uk/pubs/clsl/clsl119.pdf>
Κοπιδάκης Μ.Ζ. 1999, *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα: Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο
Κουσουλάς Δ.Γ. 1987, *Πολιτικές Ευθύνες*, Αθήνα : Ελληνική Ευρωεκδοτική
Λιάπτης Δ. 2003, *Η διαμόρφωση των συμβάσεων*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σακκούλα
Μπουμπουλίδος Φ.Κ. 1991, *Νεοελληνικές λογοτέχναι για τον Ελεύθερο Βενιζέλο*, Αθήνα
Σταυράκης Α.Ν. 1995, *Νεοελληνική νομική γλώσσα και ορολογία*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
Τεκμήρια Συνταγματικού Δικαίου, Τόμος 2, *Η δημοτική δτη νομική πράξη*, Αθήνα: Σακκούλας
Φραγκουδάκη Α. 2000, *Καθαρεύουσα-Δημοτική: Τα ιδεολογικά αίτια της ιστορικής διαμάχης για τη γλώσσα*, Ελλάδα, Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, Ελλάδα. Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων. Διεύθυνση Διεθνών Εκπαιδευτικών Σχέσεων. Τμήμα Β', Ελλάδα. Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων. Διεύθυνση Διεθνών Εκπαιδευτικών Σχέσεων, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, *Η ελληνική γλώσσα*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη
Φραγκουδάκη Α. 2001, *Η γλώσσα και το έθνος 1880-1980: Έκατο χρόνια αγώνες για την αυθεντική ελληνική γλώσσα*, Αθήνα: Αλεξανδρεία
Χρηστήδης Χρ. 1984: *Δημοτική και Νομικά*, Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη)
Χριστίδης Α.-Φ. 2002, *Γλώσσα, Πολιτική, Πολιτισμός*, Αθήνα: Πόλις
Χριστίδης Α.-Φ. 2002, *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας. Από τις αρχές έως τη ύστερη αρχαιότητα*, Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη]